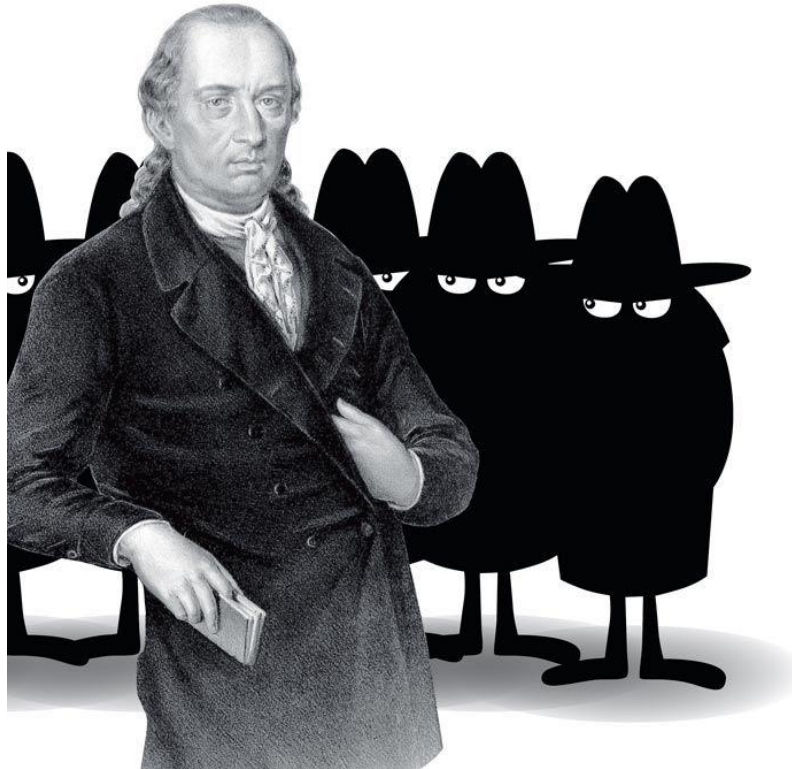

Просветитељ на тајном задатку

Објављено: 25.06.2016.год.

Илустрација: Зоран Н. Ђорђевић

Током Првог српског устанка Србија је била поприште тајне шпијунске борбе великих сила. У тој борби, више невољно него вољно, учествовао је и Доситеј Обрадовић.

Почетак српског устанка, 1804. године, Доситеја Обрадовића затекао је у Трсту. Тамо је покушавао да се умили имућним српским трговцима, да би му помогли у књижевном раду. А ови трговци, због посебности посла и сталних путовања, били су врло подесни за обавештајну службу.

Подаци су само пристизали, причало се да је Србија планула. На све то, од свог пријатеља Викентија Ракића, пароха и књижевника, који је пустињачки живео у парохијском дому српске цркве Светог Спиридона, а одржавао тесне везе с неким знатнијим људима у Србији и Аустрији, добија потврду да се не ради о пуком измишљању. **Срби су се дигли на оружје, решени да сви изгину или да живе као слободни људи.**

Доситеј је решио да је његово место у Србији. Желео је да по сваку цену учествује у револуцији. А ово је било баш то, српска револуција. Годинама је планирао како да просвети свој народ, да оснује школе. А бољу прилику тешко да ће дочекати.

Аустријске сплетке

Зато је раном зором, 13. јуна 1806. године, кренуо из Трста. Стигао је у Срем, па право у Карловце, код митрополита Стефана Стратимировића, помагача устаника. Одатле ка манастиру Крушедолу, па у Земун. Најлогичније могуће решење, варош на самој граници, коју само река дели од устаничке Србије.

Али ту реку ваљало је некако прећи.

Баш тада су аустријске власти затвориле границе. Граничари су стајали на сваких неколико метара, а ту су се врзмале и уходе, будно пазећи на све везе са Србијом. Увидевши да прелазак и неће бити лак, Доситеј се пребацио у Банат.

Одатле је било знатно лакше, тајно је прешао у Србију, негде код Смедерева.

Тамо га је одмах примио вожд Карађорђе. Биће да је Доситеј имао неке поруке за њега од митрополита. А на те поруке ваљало је одговорити, па га враћају у Карловце. И тако неколико пута. Доказ да је поуздан за тајну дипломатију. Баш оно што је устаницима требало. И Доситеј је кренуо пут Влашке.

Наиме, крајем 1806. године, руска војска продирала је кроз румунске кнежевине. Устаници су по сваку цену гледали да ступе у везу са Русима, али су их Турска и Аустрија у томе ометале. Аустријанци су појаву руске војске на Дунаву схватили као петљање у њихово двориште, па су гледали да то онемогуће. Наступила је борба између руске и аустријске дипломатије. Подземна, без рукавица. И то тако што су се и једни и други трудили да врбују устаничке вође. А Доситеј Обрадовић улетео је право у ту збрку, где се није знало ко кога шпијунира.

Устаници тешко да су могли да изаберу бољег поклисара за везу с Русима.

Не само што је знао језик, већ је знао и да се понаша, за разлику од устаничких вођа, који су и те како знали да се туку, али им је недостајало превејаности за дипломатске игре. После успешно обављене мисије, Срби су постали руски савезници, а Доситеј се вратио у Земун.

У земунској вароши чекао је тренутак да легално пређе границу, да се не замера аустријским властима. А те власти обратиле су пажњу на њега. Шушкало се да је неко „скокнуо” до Влашке, а није им дуго требало да повежу путника који свако мало прелази границе и обавештајну мисију.

Тако је генералу барону Јосипу Симбшену, команданту Петроварадина, на сто стигао занимљив извештај уходе. Овај „поверљиви човек” управо се био вратио из Београда, где је у рукама српског команданта Младена Миловановића видео једну сумњиву књигу. На једној страни листа штампану на немачком, на другом „на илирском”, а бакорез на насловној. Ухода је тврдио да је Младенов секретар прочитао неколика места из књиге, и то баш она која говоре против аустријске монархије, о васпостављању старе српске државе. Ову књигу написао је „бивши свештеник, који под именом Доситеја путује около, и који говори енглески, француски и више других језика”. Сасвим довољно да се Симбшенове уходе растрче по Земуну, не би ли нашле тог **распопа**. А посебно су се бавиле испред куће лицитара Мише Давидовића. Некако баш ту имају посла, само нешто да погледају, а стално нешто записују.

Уловити сина Алексу

Шеф обавештајне службе, пуковник Митесер, убрзо је поднео извештај. На првом спрату наречене куће живи човек који је био у Влашкој, а сада пише књиге. Понаша се мирно и углавном не излази напоље, а камоли да може да му се нађе нешто неприлично. Зато, нека они њему ипак издају пасош, па нека иде куд зна.

А Доситеј је једино знао да оде у Србију. По положају који је одмах заузео у политичком животу устаника, Аустријанци су схватили да су испустили крупну рибу. А онда је српски Совјет издао наредбу да сви аустријски поданици напусте Србију. Наравно, у Бечу су одмах посумњали да се ради о намери да у Аустрију убаце непоуздане елементе који ће да роваре и тамошњим Србима у главе усађују неке опасне замисли. Поготово што се наредба није односила на самог Доситеја. Значи, он стоји иза тог замешатељства. Па још кад је непосредно за Обрадовићем у Београд стигао руски посланик Константин Родофиникин... Разлог више да се појача тајна преписка између Србије и Аустрије. Уходе не мирују, прате сваки корак Доситеја и руског посланика. А онда почиње сукоб око Карађорђевог сина, на коме се прелама борба две силе.

Одмах по доласку у Београд, Доситеј се прихватио васпитања најстаријег Карађорђевог сина, Алексе, рођеног 1801. године. Ученик и учитељ живели су код Петра Новаковића Чардаклије, истакнутог дипломате у устаничкој Србији. Овај је одраније нешто петљао са Аустријанцима, био официр у фрајкору, па му је у кућу навратио и онај пуковник Митесер, на путу ка Травнику, где је управо постављен за конзула. Искусни обавештајац искористио је прилику да код малог Алексе побуди занимање за Беч, где би свакако ваљало да настави школовање, у војној академији.

Из Митесерових писама и извештаја види се да је то рађено са намером, јер „остварење овог имало би силан утицај на расположење људи, нарочито на оца”. Подвукао је да ће преко Чардаклије и Доситеја свакако успети у намери. Само што је Чардаклија однедавно постао главни присталица савеза са Русијом. На Митесерову несрећу, Чардаклија је ускоро испустио душу, а од Обрадовића тешко да је било неке вајде, што се тиче шуровања са Аустријом. Напротив.

Југовић и дружина

За то време, ни Родофиникин није седео скрштених руку. Из све снаге је наговарао Карађорђа да сина пошаље на школовање у Петроград. Овај се колебао. Руски посланик онда је решио да делује са друге стране. Придобрио је старца Доситеја да се са својим питомцем пресели у његов конак. Карађорђе је онда сваког дана бивао у Родофиникиновом стану, како би видео сина, а посланик је коначно добио прилику да са њим насамо разговара.

А мали Алекса ускоро је почео да се спрема на пут у Петроград.

Војводама се ово везивање за Русију никако није свидело, па су гледали да Карађорђа како знају одвоје од Родофиникина.

Нарочито се у тој работи истицао Младен Миловановић, који се удружио са Иваном Савићем Југовићем. Овај је био један од најученијих људи међу Србима, професор у Карловцима. Чим је прешао у Србију, постао је писар у Совјету. Убрзо и први секретар. Родофиникин га је, после неког одласка у Аустрију, оптужио да је шпијун Беча, па је брже-боље истеран из службе. И није био далеко од истине. Постављен је Стеван Живковић, који је све достављао Русу. И то је дошло дотле да су сенатори после неколико месеци, када су приметили шта Живковић ради, састанчили по кућама. Све у пратњи Југовића. А овај је без престанка радио против Доситеја. Па још када је Чардаклија умро... Нису прошла ни два дана, а на београдским раскршћима осванули су папири са стиховима „Овде лежи Чардаклија, в сербском крилу гадна змија...”, а успут су мало поткачили и Доситеја: „Калуђер си био и добро си пио.”

Тако се и сам Доситеј Обрадовић, и без неких политичких намера, нашао усред дипломатског ратовања. Имао је намеру да се бави искључиво просветитељским радом, али није могао да остане по страни. **Биће да је у аустријско-руском дипломатском сукобу играо више у корист Руса, али не из неких русофилских побуда, већ искључиво у корист свог народа, као и увек.** А те потајне игре су и довеле до великог раскола међу старешинама устанка, што је на крају и био један од узрока слома 1813. године. Срећа, па Доситеј Обрадовић није морао да сведочи томе. Упокојио се 1811. год.

Аутор: Немања Баћковић
Илустратор: Зоран Н. Ђорђевић
Забавник